

PILK „EESTI ETÜMOLOOGIA- SÕNARAAMATULE”

Eesti etümoloogiasõnaraamat.
Koostanud ja toimetanud Iris Metsmägi,
Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar.
Peatoimetaja Iris Metsmägi.
Eesti Keele Instituut. Eesti Keele Sihtasutus.
Tallinn, 2012. 792 lk.

TIIT-REIN VIITSO

Annotatsioon. „Eesti etümoloogiasõnaraamat” esimese eestikeelse etümoloogiasõnaraamatuna on oluline kultuurisaavutus. Retsensioonis valgustatakse sõnaraamatu eellugu ning jälgitakse selle teoreetilisi-filosoofilisi tagapõhja. Näidatakse, et viga vanavene keele dateerimisel ei luba eristada vanavene ja veel vanemaid slaavi laene. Samuti näidatakse, et sõnaraamatus rakendatav tüve mõiste kõrvaldab vaatlusest rea ajaloolisi tuletisi.

Võtmesõnad: eesti etümoloogiasõnaraamat, häälikumuutused, slaavi ja vanavene laened, sõnatüvi ja ajaloolised tuletised, läänemeresoome keelenimetused

„Eesti etümoloogiasõnaraamat” (EES) valmis Eesti Keele Instituudis koostajate-toimetajate kestva ja pinga töö tulemusel, toetajaiks Eesti Kultuurkapital, Haridus- ja Teadusministeerium ning Kultuuriministeerium. Suur rahvuskultuurisaavutus see sõnaraamat ongi, sest nüüd lõpuks saab tänu koostajate-toimetajate vaprale tööle eesti rahvas tutvuda sellega, kust eesti keele sõnavara olulisim osa pärineb, ja seda selges eesti keeles. See teadmine on kahtlusteta oluline lisa emakeelehuviliste eestlaste haridusele. Nüüd on ka järele jõutud omariikluse saavutanud naaberrahvastele, meenutagem, et neist viimasena said emakeelse etümoloogiarooma lätlased, ja juba 1992. aastal.

1. Sõnaraamat algab saatesõnast. Siin mainitakse lühikese avasõna järel lühidalt sõnaraamatu eelkäijaid ja eeltöid Keele ja Kirjanduse Instituudis / Eesti Keele Instituudis.

Neil eeltöödel on ka oma eellugu. Eelloo algust ei ole näinud ükski elavaist keeleinimestest. Huno Rätsepa teatel¹ alustas juba professor Jaan Jõgever (1860–1924) eesti sõnade päritolu kartoteegi kokkuseadmist, seda jätkati ka pärast Jõgeveri surma (ja ilmselt mitte ainult kartoteegi pidamise pärast), kuni kartoteek hävis Tartu ülikooli peahoone põlengul 1965. aastal.

Omaaegne Tartu ülikooli läänemeresoome keelte professor Julius Mägiste püüdis Rootsis soome keele etümoloogiasõnaraamatu „Suomen kielen etymologinen sanakirja” toel üksipäini koostada sõnaraamatut, kuid lahkus enne soome sõnaraamatu viimase köite ilmumist. Aga nii või teisiti jõudis Mägiste lõpetamata ja läbitoimetamata saksakeelne suurtöö Alo Rauna poolt veidi kohendatud lõpuosaga väheste uurijate kasutusse. Seda tänu Mägiste sõbrale Pertti Virtarantale, kes saavutas selle, et Soome-Ugri Selts avaldas 1982–1983 Mägiste sõnaraamatu „Estnisches etymologisches Wörterbuch” käsikirja 12-köitelise faksiimileväljaandena. Sama käsikirja põhjal koostas Alo Raun oma „Eesti keele etümoloogilise teatmiku”, mille Vello Salo ennastohverdavalt toimetas ja avaldas (Rooma–Toronto, 1982) ning mis on olnud 30 aastat meeldiv, ehkki tagasihoidlik eestikeelse sõnaraamatu aseaine.

Kuuldavasti otsustati 1974. aastal Eestis alustada uue kartoteegi koostamist. Võimalik, et kuuldus Julius Mägiste katsest summutas selle soovi, sest alles Mägiste lahkumine sai uue algatuse ajendiks. Igatahes oli see selleaegse Keele ja Kirjanduse Instituudi soome-ugri keelte sektori energiline juhataja Valmen Hallap, kes valis välja uue kartoteegi koostajad ja jälgis ka töö kulgu selle algusfaasis, uurides isiklikult näiteks sedagi, millise liimiga tuleks ilmunud etümoloogiaartiklite paljundused kartoteegikaartidele kleepida (sel ajal oli kummiliim parim liim). Seda aega ei ole näinud ükski etümoloogiasõnaraamatu koostaja. Sellest kartoteegist sai praeguse sõnaraamatu vundament, mille kujundamisel on olnud eriti suur osa Lembit Vabal. Millalgi ja kuidagi tuli kartoteegi kõrvale arvuti. Kuidas, sellest sõnaraamat vaikib. Sellest on kahju, sest samas on selge, et Microsofti vahenditega pole võimalik koostada tõhusat, mitutkümme keelt hõlmavat andmebaasi. Huvitav ja isegi kasulik oluks teave ka sõnaraamatu koostamisaja kohta. Usun, et koostajail olid nii tihedad

¹ Huno Rätsep, Sõnaloo raamat. Ilmamaa, 2002, lk 47.

tööaastad, et ei suudetud õieti jälgidagi uusi etümoloogiaid, seda enam, et etümoloogiaid avaldatakse tihti lausa nurgatagustes väga raskesti kättesaadavais juhuväljaannetes.

2. Kakskümmend viis lehekülge sõnaraamatust valgustab sõnaraamatu filosoofilist külge ehk nägemust etümologiseerimisest ja sõnaraamatu ehitusest-esitusest. Etümologiseerimine on keeleteaduse valdkonnas kõige suuremal määral katsetuste ja eksituste tee. On sõnatüvesid, mille kohta keegi ei oska midagi arvata. On sõnatüvesid, mille puhul ei ole vaja erilisi keeleteadmisi, et määrata neid sellest või teisest keelest laenatuks. On ka sõnatüvesid, mille päritolu on mitmed keeleteadlased igatüks omal viisil seletanud, aga kindlalt tõest seletust pole ikka veel näha.

Õeldust tingituna väldivad etümoloogiasõnaraamatute koostajad tavaliselt oma keelefilosoofiliste vaadete esitamist. See sõnaraamat ei väldi, vaid teeb seda pealkirja all „Etümoloogiateadusest ja eesti tüvevara ajaloost”. Sõna *etümoloogiateadus* mõjub siin võluva lihtsameelsusena. Igal teadusel on oma meetodid. On ka tõepoolest meetodikindlaid etümoloogiasõnaraamatuid, nt paar kuud enne „Eesti etümoloogiasõnaraamatut” lõpuni jõudnud omamoodi imetlusväärne „Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen” (I–III, 1991–2012), mille algatajaks oli Andries Dirk Kylstra ning lõpuleviijajaks Sirkka-Liisa-Hahmo, Tette Hofstra ja Osmo Nikkilä. See läänemeresoome keelte germaani laensõnade sõnaraamat paneb raudse järjekindlusega paika kõik kunagi esitatud oletused germaani laensõnade kohta olenevalt nende vastavusest või mittevastavusest algermaani tüvede reeglipärasele arengule. Enamasti on etümoloogia tõsistelgi juhtudel kahe või enama keele häälikuseadusi rakendava nuputamise tulemus, mis heal juhul saab toetuda ka asustus- ja kultuuriloo teadmistele või tõenäosusele.

Käsitletava sõnavara kohta on öeldud, et „Kõige üldisemalt võib iga keele sõnatüved päritolu järgi jagada omatüvedeks ja laentüvedeks. Omatüvedena käsitletakse tüvesid, millele ei ole leitud laenuallikat ja millel võib olla sugulaskeeles vaste, mille saab tagasi viia samale algtüvele. Laentüved on tüved, mis on teisest keelest laenatud” (lk 9). Edasi jaotatakse mõlemad tüveklassid kihtidesse, nn omatüved jaotatakse uurali, soome-ugri, läänemeresoome-permi, läänemeresoome-volga, läänemeresoome-saami ja läänemeresoome tüvevarakihiks ning laenud laenukihtideks laenuandja keele järgi. Sel mõttekäigul on teatav traditsioon, kuid see on mõneti

vildakas. Igatahes on eesti keel piisavalt rikas, et mitte tarvitada selles funktsioonis sõna *oma*. Esiteks, iga sotsiaalselt täiskasvanuks saanu on kujundanud oma sõnavara, sealhulgas omad võõrsõnad ja ka mingi ettekujutuse oma keele tüvedest, ja selles sfääris rakendub sõna OMA oma kõige loomulikumas tähenduses. Sõnavara ja isegi häälikusüsteemi laenamisel ei ole nii, et laenatu on võõra oma, vajalikud laenud põlistuvad kiiresti, nii et tüve laenulisusest on mõttekas rääkida vaid lühikese aja – ülimalt ühe kihi piires. Teiseks teevad mugandamine, valesti kuulmine ja tuletamine algselt võõraste ja vahel ka põlissõnadega oma töö, nii et tegelikult ei tea keegi, mil määral on seni laenudena tuvastamata põlistüved laenud, mil määral ürgsed põlistüved. Peale termini *omatüved* kasutab EES veel üht halba terminit, milleks on onomatopoeetilis ja deskriptiivtüvesid kattev lohetermin *häälikuliselt ajendatud tüved*. Sõnadest EES ei räägi.

EESi filosoofia teeb peaaegu et kohustuslikuks esitada nt tegusõna *põlema* tüve *põle-* vasteks lõunaeesti ja muude läänemeresoome murrete enamiku *pala-*tüvi, mis läheb kauges plaanis tagasi soome-ugri tüvele **pala-* (seda EES ei esita). Siin on aga tegemist tähtsa üksikjuhuga, kus tüvi *põle-* on põhjaeesti-vadja tagasituletis tegusõnatüvest *põleta-* (seda EES ei maini, ilmselt sellepärast, et see on tuletis), kus *õ* pärineb varasemast **o-*st: läänemeresoome, lapi ja mordva põlemist tähistaval tegusõnal oli tüve esimeses silbis **a*, põletamist tähistaval tegusõnal **o*. See erinevus kajastub vastavais tüvedes ka tänapäeval, vrd enamikus läänemeresoome murretes, sh eesti Vaivara *pala-* ja *polt(t)a-*, põhjalapi *buolle-* ja *boal'de-*, ersa *palo-* : *pulta-*.

Sugulaskeelte esituse puhul äratavad juba sisukorras lk 7–8 võõristust läänemeresoome ja lapi ehk saami keelte järjestus ja osalt ka nimed. On küll isegi hea, et EES on peaaegu loobunud fraasi *karjala keel* kasutamisest selle poliitilises tähenduses: nimetused *karjalane* ja *karjala keel* on Karjalas hädavajalikud selleks, et põliselanikud üheskoos võiksid XX sajandil Karjalasse asustatud idaslaavlaste massis natukesegi välja paista, aga see hõlmab nelja ühist keelt mittemoodustavat murderühma, millest kaks on lõunakarjala ja vepsa vahekujud ning põhjakarjala on soome ja lõunakarjala vahekuju. Nimetus *Aunuse karjala* on halb moodustis juba kahesõnalisuse tõttu ja *Aunus* on kohaliku nime *Anus* soomekeelne vaste. Samas on ära põlatud omakeelne nimetus *livvin kieli*, mille loomulikem eestikeelne vaste on *livvi keel* (lk 31 on esitatud sulgudes keelenimetuse *livviko*, mis on livvilase enesenimetus). Analoogilistel põhjustel on lapi

ehk saami keelte nimetuste vormistus EESis veel halvem, selles on ehk oma osa lapikeelsetel keelenimedel, mis on siiski liitsõnalised ja suur-tähtedeta.

Vanemate laensõnade kihtidesse jaotamine on traditsiooniline: indo-euroopa, indoiraani, balti, germaani, vanavene. Kuid slaavi laenude puhul on esitatud sõnaraamatu seisukohalt ebavajalikke ja samas hämmastavaid väiteid. Lk 12 germaani laenudele pühendatud osast loeme et „üksikute tüvede puhul, nt *vili*, on oletatud isegi laenamist eelbalti perioodile eelnenud hüpoteetilisel baltoslaavi perioodil, kuid uurijate seas pole üksmeelt selles, kas balti ja slaavi keeled üldse pärinevad ühisest baltoslaavi algkeelest”. Tõepoolest, vähemalt üks leedu keeleteadlane on väitnud, et balti keeled on lähedasemad germaani keeltele. Kes tunneb Leedu ajalugu, võib mõista, miks osa leedulasi ei taha olla slaavlaste lähimad keelesugulased. Kuid slaavi keelte ajaloo uurijatele on parim allikas, mis selgitab slaavi keelte arengut, balti keeled, eriti leedu keel. Seepärast on slaavi keeli hinnatud ka eriti uuenduslikeks balti keelteks. Balti ja germaani keeled võistlevad küll kohati arhailisuses, arhailisus aga ei tõesta kuidagi lähisugulust. Vanavene laenudele pühendatud osas (lk 12) väidab EES, et „vanavene laenud on läänemeresoome keeltesse laenatud 7.–14. sajandini Pihkva ja Novgorodi vürstiriikide alal kõneldud vanavene keelest”. Siiski ei ole seni andmeid, mis sunniksid nägema idaslaavlaste läänemeresoomlaste tuntud ala naabritena oluliselt enne IX sajandit. Vanavene keelest saab rääkida aga alles pärast seda, kui skandinaavlaste ehk *Rus'* oli Novgorodi (ja Pihkva) aladest lõuna pool asuvad slaavi hõimud oma valitsuse alla ühendanud ja 988. aastal vastu võtnud ristiusu. See tõi kaasa ristiusu ja seejärel kirjaoskuse leviku ning keelekasutuse ühtlustumise ehk vanavene keele tekke ja levimise, samuti allutatute ühisnimetuse *russkie 'Rus'* i omad' kinnistumise. Vanavene keele leviku tõttu ei saa muide tuvastada varasemate slaavi hõimude klassifitseerumist. Lk 13 öeldakse, et „Varasemast ajast võib pärineda üksikuid vanaslaavi laene, ..., kuid need on ebakindlad oletused”. Selliste üldistuste tegemine ei kuulu üldjuhul sõnaraamatu pädevusse; lisaks on EESis ebakindlaks nimetatutega võistlevad etümoloogiad osalt selgelt ebakindlamad. Igatahes on kurb, et lk 16 leiduvas huvitavas ja ka kasulikus tabelis on vanavene ja vene laenudest vanemate võimalike slaavi laenude arv jäänud kajastamata.

Sõnaraamatus on näidatud ka eesti sõnade laenumine naaberkeeltesse. Sel puhul olgu mainitud Paul Ariste märkus oma loengul 1956/1957.

õppeaastal selle kohta, et eesti sõna *kilu* on laenatud kujul *killo* ka ladina keelde; selle maining algallikas on mulle teadmata.

Etümoloogiateaduse meetodite tutvustus hõlmab kolm osa: 1) häälikulooline meetod, 2) häälikulooline meetod ja murdeandmed, 3) muud meetodid. Neist esimene osa tutvustab häälikumuutuse ja sh eriti häälikuseaduse mõistet kahe läänemeresoome keeltele iseloomuliku muutuse alusel ning laensõnade mугanemise mõistet, teine esitab rea läänemeresoome keeltes toimunud muutusi ennekõike põhjaeesti ja lõunaeesti murdeid vastandades, kolmas osutab keelekontaktidele, ajaloolise ja etnograafia. Ilmselt oleks mõttekas olnud käsitleda eraldi laenamist ja selle käigus toimuvat mугanemist, juhtides tähelepanu sellele, et laenamine võib põhjustada uute häälikute ilmumist keelde. Samuti oleks võinud ühendada muutuste käsitlused, märkides, et pärast mугanemist alluvad laenud juba hiljem toimuvale üldistele häälikumuutustele. Häälikumuutuste puhul on mainitud ka juhuslikke muutusi, paraku nende põhjusi avamata.

Eesti murdeid lahutavate muutuste iseloomustuses häirib kohati mõtlematu sõnavalik, kohati mitteasjakohased näited. Nii on ühesuguse iseloomustuse „põhjaeestis (v.a. kirderannikumurrete rannamurdes) mõnes tüves” (lk 22) saanud nii muutus $o > \delta$ kui ka muutus $a > \delta$; viimane esineb tõepoolest mõnes harvas tüves, kuid eesti keeles sõna esimeses silbis esinevatest δ -dest on enamik just muutuse $o > \delta$ tulemus (muide, mainimata on tähtsuselt järgmised muutused $e > \delta$ ja $ee > \delta\delta$ algselt tagavokaalses tüves, mis pole toimunud rannamurdes). Mitteasjakohane on nt vepsa *hiin* lisanäitena põhjaeesti *ei* ja lõunaeesti *ai* esinemise juures (või siis tulnuks lisada märkus, et vepsa keeles on toimunud muutus $ei > ii$). Samuti vepsa *iik*, mis on lisatud ilmestama pika vokaali lühenemist *h* ees põhjaeesti murretes vastandina pika vokaali säilimisele lõunaeesti murretes (vepsa näide pärineb murdest, kus kõik algupärased pikad täishäälikud on lühenenud, põhjavepsa murdes jällegi kõrged pikad täishäälikud *ii*, *üü* ja *uu* ei lühenenud, muud pikad täishäälikud lühenesid). Niisiis ei või ühe või teise keeleajaloolise muutuse käsitluses automaatselt näiteks tuua kogu sõnalootelu, mis etümoloogiasõnaraamatus mõne sõna või tüveartiklis antud.

3. EESI kasutusõpetus kannab pealkirja „Sõnaraamatu ülesehitus” (lk 25–37). See tutvustab märksõnavaliku põhimõtteid, märksõnastiku ülesehitust, sõnartikli ehitust, sugulaskeelte materjali esitamist, teiste keelte materjali esitamist ja sõnaraamatu allikaid.

Märksõnavalikut käsitlevas osas (lk 25) kinnitatakse, et „paljude samatüveliste sõnade seast on võimalusel märksõnaks valitud sõna, mis koosneb ainult tüvest, tegusõnadel tüvest ja *ma*-tegevusnime tunnusest. Kui niisugust ei leidu, on märksõnaks liite või liidetega sõna. Ülejäänud reeglipärased tuletised, mille seos käsitletava tüvega peaks igale kasutajale olema endastmõistetav, on märksõnastikust välja jäetud. Märksõnastikku on võetud siiski niisuguseid tuletisi, mille tuletusseos ühe või teise tüvega ei tarvitse kasutajale olla vormilistel või tähenduslikel põhjustel endastmõistetav”. See on peaaegu ilus.

Siiski on seda uskuda raske, sest osas „Märksõnastiku ülesehitus” (lk 26) ilmneb, et esitatu näol oli tegemist loosungitega: „Märksõnastik on üles ehitatud printsiibil, et iga tüve käsitletakse omaette sõnaartiklis ja igasse sõnaartiklisse on koondatud sõnad, millel on (vähemalt keelearjalooliselt) üks ja sama tüvi. Märksõnastik koosneb põhimärksõnadest ja viidemärksõnadest. Põhimärksõna artiklis esitatakse tüve etümoloogia. Viidemärksõnadeks on sõnad, mille tüvi on .. sama, mis mõnes põhimärksõna artiklis käsitletav tüvi ja need viitavad sõnaartiklile, kus seda tüve käsitletakse.” Selle juurde on esitatud näide: „Näiteks sõna *katma* on vana tuletis tüvest, mille vaste tänapäeva eesti keeles on *kaas*, sõna *nii* on vana käändevorm sõnast *need*. Sõnaraamatus on *katma* paigutatud artiklisse *kaas* ja *nii* artiklisse *need*. Need ajaloolised tuletised või leksikaliseerunud muutevormid (nt sõnad *katma* ja *nii*) esinevad sõnaraamatus samuti viidemärksõnadena.” *Nii* ~ *nei* ja selle vasted on iseseisvunud kõigis läänemeresoome keeltes ja ka *katma* ei assotsieeru kuskil sõnaga *kaas*. Vastavad sõnaartiklid EESis ei ole aga **samuti** viideartiklid, vaid **ainult** viideartiklid – eesti sõnade vasteid neis ei esitata, tagatipuks ei esitata ka n-ö pärisartiklites, mille juurde juhatatakse. Sõnaartikli *kaas* sabaosas antakse seletus: „Läänemeresoome-permi tüvi. *katma* on läänemeresoome tuletis tüve varasemast kujust **kant(e)-*, tuletusliite lisamisel on tüvi lihtsustunud (**kant-ta-* > *katta-*) ..” Paraku ei ulatu tüvi *katta-* läänemeresoome keeltest kaugemale, kuid selle üks, *katust* märkiv tuletis on laenuna jõudnud lapi keelde ja kas laenu või substraadina Kuusalu murrakusse (aga mitte EESi). *Katta*-tüve tuletis *katus*, mis esineb ka liivi keeles kujul *katūkš*, ei ole EESis kohta leidnud. EESi kahemõtteline **kant(e)-* võimaldab veel *katta*-tüve kõrvale muidki rekonstruktsioone, nt **kante-ta-*, **kante-tta-*, neist viimasele läheb tagasi reaalse tegusõna *kaanetama* tüvi. Lisaks ei ole sulgudega **kant(e)-* mitte sõna *kaas* esialgne või varasem tüvekuju, vaid

see on hoopis kahe tüve lühike ühisesitus, ning tegelikult ei olegi päris selge, millisele algkujule lähevad läänemeresoome kolm tüvekujut **kanti* > **kansi*, **kante*- ja **kant*- tagasi. Aga tegusõnatüve **katta*- kujunemiskäigu juba XIX sajandisse kuuluv ja praegugi käibiv seletus põhineb sõna *kaas* kunagise osastava käände vormi konsonanttüvelisuse analoogial. Analoo-gia pole tõestatud, aga on vägagi tõenäone, sest samal viisil on tegusõna *tundma* kunagisest oleviku kesksõnast kujunenud meie tänapäevane *tuttav* (millest on EESis vaid viideartikkel), mille kõrval tänapäevane kesksõna *tuntav* on uuenduslik, kuigi mitte enam uus moodustis. Niisiis on see, mida sõnaraamatus nimetatakse tüveks, hoopis sõnade *r e k o n s t r u e e r i t a v p õ h i t ü v i*. Et läänemeresoome vanade tüvede, sh laentüvede tuletised on juba tuhat aastat tagasi hakanud alustüvest erinevat ja isegi tootsat elu elama, ei ole etümoloogilise sõnaraamatu tagasikäripimine etümoloogiliseks tüveraamatuks eriti mõttekas.

Sõnaartikli tutvustus ja sõnaraamatu sõnaraamatuosa osutavad seda, et sõnaraamatu koostajail ei ole olnud käsikirja kõrval arvestatavat andmebaasi ja sõnaraamatu käsikiri ongi kõige korralikum andmebaas. Selles valguses on mõistetav ja mõistlik, et ei ole püütud sõnaartikleid nt läänemeresoome keelte ainestiku esitamisel tihendada. Sugulaskeelte materjali esitamise põhimõtted on üldiselt rahuldavad, kuid nende jär-gimisega on olnud raskusi. Eriti vepsa ja karjala ainestiku esitamisel oleks tülikat transkriptsiooni aidanud vältida kirjakeelte õigekirjutuse rakendamine (vepsa keele puhul oleks abiks olnud Nina Zaiceva ja Maria Mulloneni sõnaraamat²). Obiugri keelte puhul, kus põhimurded on fakti-liselt sugulaskeeled, oleks oodanud natuke keeleteaduslikumat lähenemist. Mansi murretest loetakse arhailisimaiks Tavda murdeid, handi murretest idamurdeid, vokalismi osas surguti Tremjugani murrakut. Osal juhtudel (nt arvsõna *neli* puhul) on esitatud ka surguti vorm, aga viiteta päritolu-kohale. Kreeka keele puhul tahaksin ÕSi soovitusliku latinisatsiooni asemel näha indoeuropeistikas kasutatavat transliteratsiooni – ainult see juhib eksitamata kreeka keeleni.

Lk 38 on esitatud sõnaraamatus kasutatavate lühendite loetelu. Neist osa on igapäevased. Mulle tundub, et ükski igapäevane lühend ei tohiks olla ühetäheline, ühetähelised on loetelus esitatud *v* (*või*) või esitamata,

² Nina Zaiceva, Maria Mullonen, Vepsä-venälaine, venä-vepsläine vajehnik: läz 14 000 sanad = Вепско-русский, русско-вепский учебный словарь: около 14 000 слов. Petroskoi: Karjala, 1995.

kuid tekstis kasutatud *e* (*ehk*). Ühetähelised lühendid on omal kohal nt entsüklopeedilistes sõnaraamatutes sõnaartikli märksõna lühendina.

On kena, et olulisemate hääldusmärkide puhul on esitatud pikkade konsonantide märgid eestirootsi murretes. Kuid samal viisil märgitakse seal ka vokaalide pikkust. Ja keeles või murdes, kus on eristatud vähemalt kaht redutseeritud vokaali, on isegi *ə* piisavalt selge kvaliteediga vokaal. Sõna *katkehääl*ik on liivi *katketoon*'i puhul ülimalt eksitav vananenud termin.

Olgu öeldud, et mu märkused puudutavad otseselt küllalt väheseid sõnaartikleid. Ennekõike tulenevad märkused sellest, et sõna ei ole isegi mitte sõnauurija sõber. Kahtlemata osutub tulevikus osa senistest kindlana näivatest etümoloogiatest ekslikuks, osa küsimärgilistest saavad mingi lahenduse, osa jäävadki küsimärgiliseks. Ühe või teise sugulaskeele või naaberkeele uurija võib leida mõne või isegi mõnikümmend sõna, mida ta teisiti seletaks, mis aga ei tähenda, et just õigesti. Igatahes kui sõnaraamatu 6600 etümoloogiast kümme protsenti tulevikus ka lausa vääraks osutub, võib sõnaraamatut ikkagi lugeda heaks sõnaraamatuks. Sõnaraamatu koostajad kavandavad juba uut trükki. Sellist, kus esitatakse ka bibliograafilised andmed eri etümologiseeringute kohta ja mis on suureks abiks ka etümoloogile.

A glimpse at the Estonian Etymological Dictionary

Tiit-Rein Viitso

The Estonian Etymological Dictionary as the first etymological dictionary published in Estonian is an important cultural achievement. This review provides a short overview of the prehistory of the dictionary and its theoretical and philosophical background. The reviewer shows that because of an error in dating the Old Russian language, the dictionary has not distinguished between Old Russian and still older Slavonic borrowings. The concept of root as applied in the dictionary excludes a set of historical derivatives from the etymological approach.

Keywords: Estonian Etymological Dictionary, sound changes, Slavonic and Old Russian borrowings, root and historical derivatives, names of Finnic languages

Tiit-Rein Viitso
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2–413
51014 Tartu
tiit-rein.viitso@ut.ee